

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักของการสื่อสารและกระบวนการสื่อสาร

การสื่อสารมีความหมายโดยนัยสำคัญ คือ กระบวนการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยน
สัญลักษณ์ซึ่งกันและกัน ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ ได้เสนอแนวความคิดว่า การสื่อสารจะต้องมีองค์
ประกอบ 5 ส่วนคือ¹

ใคร (Who) - Sender หรือผู้ส่งสาร

กล่าวอะไร (Says what) - Message หรือสาร

ในการติดต่อทางใด (in what channel) - Media หรือสื่อ

แก่ใคร (To whom) - Receiver หรือผู้รับสาร

ด้วยผลอะไร (With what effect) - Feedback หรือปฏิกิริยาตอบสนองกลับ

ส่วน จอร์จ เกริบบเนอร์ (George Gerbner) กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การ
แสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) โดยให้สัญลักษณ์ และระบบสาร²

วิลเบอร์ แชรรมม์ อธิบายว่า การสื่อสารคือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมาย
ที่แสดงข่าวสาร (Information Signs)³

¹ Harold Lasswell อ้างใน ดร.สวณิต ยมาภัย, การสื่อสารของมนุษย์
(กรุงเทพมหานคร : 68 การพิมพ์, 2526), น. 20.

²George Gerbner, "On Defining Communications : Still Another
View," Journal of Communication 16 (June 1966), : 102.

³Wilber Schramn, "Nature of Communication between Humans,
The Process and Effects of Mass Communication (Urbana : Univ. of
Illinois Press, 1974) : 3.

ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในระบบใด นักการสื่อสารก็ได้อธิบายให้เห็นว่า ต่างต้องมีองค์ประกอบซึ่งจะแสดงความสัมพันธ์กันได้ด้วยแบบจำลองต่าง ๆ เช่น แบบจำลองของแบร์โล (Berlo) ที่นิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า S-M-C-R หรือ Source-Media-Channel-Receiver⁴

Source	Message				Channel	Receiver
Communication Skills	Elements	T	T	C	Seeing	Communication Skills
Attitudes	O	R	N		Hearing	Attitudes
Knowledge	N	E	E	O	Touching	Knowledge
Social Systems	T	A	M		Smelling	Social system
Culture	E			D	Tasting	Culture
	N					
	T			E		

2. สื่อ (Media) เพื่อการสื่อสาร

ในกระบวนการสื่อสาร มีองค์ประกอบหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นพาหะที่จะนำข้อมูลจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร สิ่งที่เป็นพาหะนั้นก็คือ "สื่อ" (Media)

สื่อ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า "Medium" (เอกพจน์) หรือ "Media" (พหูพจน์) หรือ Channel ซึ่งหมายถึง "ช่องทางการสื่อสาร"

⁴ บุญเลิศ ชุกติกล, "การสื่อสาร : โครงสร้างและหน้าที่ในสังคม," ในวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, หน้า 11-12. บรรณาธิการโดย สมควร กวียะ (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2523), น. 27.

เรื่องและรับรู้เรื่องราวได้ทั้งหมดโดยไม่ต้องมีส่วนร่วม ในการปรับภาพที่อาจขาดหายไป เพราะทางโรงภาพยนตร์จะมีช่างเทคนิคคอยดูแลอยู่ ผู้รับสารจึงไม่ต้องใช้ความพยายามอื่น ๆ เพื่อให้ได้สารที่สมบูรณ์ ขณะที่สื่อเขียน คือสื่อที่นำข่าวสารไปยังผู้รับ โดยบางครั้งผู้รับสารจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการพยายามให้ได้ข่าวสารที่สมบูรณ์ที่สุด เช่น โทรทัศน์ ซึ่งบางครั้งเกิดลักษณะภาพลัสมเสียงเบาเกินไป ผู้ชมก็ต้องเป็นผู้รับภาพหรือเสียงด้วยตัวเอง จึงจะได้เนื้อหาที่สมบูรณ์ตามต้องการ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังอาจแบ่งสื่อตามลักษณะอื่นอีก เช่น

1. จำแนกตามธรรมชาติของสื่อ คือ สื่อวัจนะและสื่ออวัจนะ

สื่อวัจนะคือ สื่อที่ใช้สื่อความหมายกันโดยด้อยคำหรือคำพูดเป็นสำคัญ ส่วนสื่ออวัจนะหมายถึงสื่อที่ไม่ใช้คำพูด แต่อาจเป็นการใช้ภาษาสื่อสารกันในลักษณะอื่น เช่น การใช้ภาษาท่าทาง และสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

2. จำแนกตามพัฒนาการของสื่อ

สื่อในการสื่อสารมีพัฒนาการตามลำดับ แบ่งได้เป็นสื่อดั้งเดิม สื่อสมัยใหม่ สื่ออนาคต การแบ่งประเภทของสื่อในลักษณะนี้ถือเอาพัฒนาการการใช้สื่อในการสื่อสารของมนุษย์เป็นเกณฑ์ โดยเริ่มจากสื่อดั้งเดิม เช่น การใช้ควันไฟ การใช้ม้าเร็ว พัฒนามาถึงยุคสื่อสมัยใหม่ซึ่งใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ วิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง ฯลฯ และสื่ออนาคตอันได้แก่ สื่อชนิดใหม่ที่มีผู้คิดค้นขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะยังไม่มีการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่มีแนวโน้มที่จะเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อไปในอนาคตเช่น วิดีโอคิสต์ วิดีโอเท็กซ์ เทเลคอมเฟอเรนซ์ และเทเลเท็กซ์ เป็นต้น

3. จำแนกตามรูปแบบและสถานการณ์การสื่อสาร

กล่าวคือ เป็นการจำแนกประเภทของสื่อโดยอาศัยรูปแบบการใช้สื่อของผู้รับและผู้ส่งสารเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้เป็น สื่อบุคคล สื่อระหว่างบุคคล และสื่อมวลชน

ดังนั้นการจะพิจารณาว่า สื่อใดควรจัดอยู่ในประเภทใด จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา ซึ่งในบางครั้งนักวิชาการการสื่อสารเองก็ยังไม่อาจจะหาข้อยุติในการจัดสื่อให้อยู่ในหมวดหมู่ที่แน่นอนได้

สื่อ จึงหมายถึงพาหะ หรือตัวกลางนำสารไปยังผู้รับ ความสำคัญของสื่อมีได้หลายมุมมอง ดังเช่น มีบทบาทเป็นกระบวนการของตัวเทคโนโลยี หรือกระบวนการในเชิงสังคมด้วยตัวของมันเอง หรืออาจจะเป็นกลยุทธ์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการคัดเลือก การถ่ายทอด และการรับสาร* สื่อ มีความสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์เราสามารถถกแถลง ระลึกถึง ใช้ และปรับสิ่งต่างๆ ให้สอดคล้องกับกาลเวลาและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ ⁵

สื่อมีความสำคัญต่อมวลมนุษยในสังคม เพราะสื่อเป็นตัวเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของกาลเวลาและสถานที่ของเรื่องและเหตุการณ์ต่าง ๆ ⁶

ความสำคัญและความหมายของสื่อแต่ละประเภทจะมากน้อยเพียงใด อย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและคุณสมบัติของสื่อ ที่จะมีส่วนกำหนดประเภท ปริมาณ และคุณภาพของสาร ที่สื่อจะเป็นพาหะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

นักวิชาการสื่อสารได้จัดแบ่งประเภทของสื่อไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้คือ

1. แบ่งประเภทของสื่อออกเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Media) โดยจัดสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ภาพถ่าย ภาพยนตร์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์

2. แบ่งประเภทของสื่อออกเป็นสื่อที่รับรู้โดยการฟัง (Audio Media) ซึ่งได้แก่ วิทยุกระจายเสียง เทป สื่อที่รับรู้ได้โดยการมองเห็น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ภาพถ่าย และสื่อที่รับรู้ได้โดยทั้งการฟังและการมองเห็น (Audiovisual Media) ได้แก่ วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

3. แบ่งประเภทของสื่อออกเป็นสื่อร้อน และสื่อเย็น (Hot Media and Cool Media) สื่อร้อน คือสื่อที่นำข่าวสารไปยังผู้รับได้ โดยผู้รับสารไม่ต้องมีส่วนร่วมในการส่งสารเลย เช่น ภาพยนตร์ ผู้ชมสามารถชมภาพยนตร์ได้ตลอด

⁵ นภาพรณ อัจฉริยะกุล และรุ่งนภา พิศรปริษา, "สื่อในการสื่อสาร," หลักและทฤษฎีการสื่อสาร (กรุงเทพมหานคร : สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2530), น. 330

⁶ David L Altheide, The Media as a Social Force (California : Sage Publications, 1985) : 15.

2. ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications)⁷

แนวทางศึกษาในเรื่องการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่าผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่า คนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้ เป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสารในฐานะผู้รับสารจะเป็นผู้เลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพอใจของตน ผู้รับสาร คือ ตัวจักรที่จะตัดสินใจ โดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลัก

จากการศึกษาเรื่องความต้องการเกี่ยวกับสื่อหรือเหตุผลในการใช้สื่อนั้น มีต้นแบบมาจากผลงานวิจัยของ Katz (1973) ซึ่งเป็นการศึกษาจากข้อมูลที่เก็บจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทอิสราเอล ที่มีลักษณะเป็นการวิจัยการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ (Use and Gratification) Katz ได้สร้างมาตรฐานวัดความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมของมนุษย์ขึ้น องค์กรประกอบเหล่านี้ ได้แก่

1. Mode คือลักษณะของความต้องการ เช่น
 - 1.1 ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
 - 1.2 ต้องการให้ลดน้อยลง
 - 1.3 ต้องการให้ได้มา
2. Connection คือลักษณะจุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลกับสื่อภายนอกคือ
 - 2.1 การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้
 - 2.2 การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
 - 2.3 การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพ
 - 2.4 การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

⁷ ยูล เบ็ญจรงค์กิจ, การใช้สื่อมวลชนเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจ : ทฤษฎีงานวิจัยและข้อเสนอสื่อการศึกษาในเทศศาสตร์พัฒนาการ : วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 6 เดือนสิงหาคม 2528 หน้า 32-38

3. Referent คือ บุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดค่อไปสู่ ได้แก่
 - 3.1 ตนเอง
 - 3.2 ครอบครัว
 - 3.3 เพื่อนฝูง
 - 3.4 ชนบประเพณี วัฒนธรรม
 - 3.5 โลก
 - 3.6 สื่อภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายน้อยลง

และจาก 3 องค์ประกอบนี้ Katz และคณะ ได้สร้างข้อความแสดงความต้องการ (Needs) ของบุคคลขึ้นเป็นจำนวน 35 ข้อความ ซึ่งให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่าง ๆ ตอบสนองให้ความพึงพอใจ (Gratifications) ได้ เช่น ความต้องการที่จะใช้เวลาอยู่กับครอบครัวของตน ความต้องการที่จะลดการติดค่อกับตนเอง นั่นคือ ความต้องการที่จะหนีพ้น (Escape) จากสภาวะที่เป็นจริงในโลก ซึ่งสื่อเพื่อความบันเทิงจะสามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้

นอกจากนี้ Katz และคณะได้วัดระดับความพึงพอใจ (Gratifications) ที่ผู้รับสารได้รับจากสื่อประเภทต่าง ๆ โดยใช้วิธีการคล้ายคลึงกัน คือสร้างมาตราวัดความพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชนแต่ละประเภท ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หนังสือและภาพยนตร์ ว่าสามารถช่วยในการสนองความต้องการที่จะรับรู้ข่าวสารความเป็นไปได้อย่างไร คือ (1) ช่วยได้มาก (2) ช่วยได้พอควร (3) ไม่ค่อยช่วยนัก (4) ไม่ได้ช่วยเลย และหากสื่อเหล่านั้นไม่ให้ความพอใจตามที่ต้องการแล้ว มีอะไรบ้างที่สนองความต้องการเหล่านั้นได้

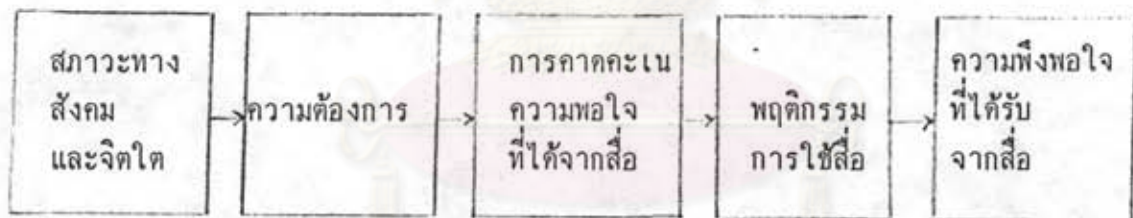
ปี 1974 Katz และคณะ ได้สรุปแบบแผนการศึกษาสื่อเหล่านั้นว่า "การศึกษากการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจคือ การศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะของสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนั้นนำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรม

อื่น ๆ ของแต่ละบุคคลยังผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน"

Katz และคณะได้สร้างแบบจำลองขึ้น ซึ่ง ยูล เบ็ญจรงค์กิจ ได้ให้คำอธิบายว่า สภาวะทางสังคมและจิตใจที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่แตกต่างกันนี้ ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไป ด้วย ดังนั้น ลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกันจะแตกต่างกันไป ขั้นสุดท้ายคือ ความพอใจที่ได้รับการใช้สื่อก็จะแตกต่างกันไปด้วย แบบจำลองดังกล่าวอาจเขียนออกมาได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1

แบบจำลองการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ

ในกรณีนี้ปัจเจกบุคคลซึ่งมีความต้องการตามสภาวะทางจิตใจและสังคม เช่น ต้องการเป็นคนรอบรู้ ทันสมัย เพื่อเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น และมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนจะช่วยสนองความต้องการของเขาได้ เขาจึงเลือกใช้สื่อมวลชนโดยเลือกดูรายการข่าวจากวิทยุโทรทัศน์ ฟังข่าวจากวิทยุกระจายเสียง หรืออ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ที่จะช่วยเขาได้รับความพึงพอใจตามที่เขาต้องการได้ คือ เป็นคนรอบรู้และทันสมัย ขณะเดียวกันจากการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนทุก ๆ วัน ก็อาจมีผลอื่น ๆ ตามมานอกเหนือจากการเป็นผู้

รอบรู้ทันสมัย เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือเปลี่ยนทัศนคติ หรือเปลี่ยนลักษณะนิสัย และพฤติกรรมบางอย่างได้เช่นกัน

แบบจำลองการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจดังกล่าวเป็นแบบจำลองซึ่งได้กำหนดขึ้นมา เพื่ออธิบายถึงกระบวนการรับสารในการสื่อสารมวลชน และเพื่ออธิบายถึงการใช้อีสื่อมวลชนโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการ หรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง

จากแนวความคิดของ KATZ และคณะ (1979) ที่อ้างโดยพีระ จิรโสภณ กล่าวว่า การอ่านหนังสือพิมพ์หรือรับฟังวิทยุและโทรทัศน์ของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับเหตุผล 6 ประการคือ

1. เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์รอบตัว เพื่อที่จะได้รู้ว่าอะไรกำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเรียนรู้ว่า อะไรเป็นสิ่งสำคัญควรรู้
2. เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้มานั้น มาเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจแต่ละวัน
3. เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะใช้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาประจำวันกับบุคคลอื่น
4. เพื่อสร้างความรู้สึกร่วม ได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วย
5. เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้จากสื่อมวลชน ช่วยเสริมความคิดเห็นที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว
6. เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อความบันเทิง

ซึ่งสรุปได้ว่า ผลของการสื่อสารมวลชนในลักษณะนี้จึงขึ้นอยู่กับความต้องการ หรือแรงจูงใจของผู้รับสารเองที่มีต่อข่าวสารต่าง ๆ ที่ส่งผ่านมาทางสื่อมวลชน บุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์หรือความต้องการในการใช้ข่าวสารในการสนองความต้องการ หรือความพึงพอใจด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน

สื่อสิ่งพิมพ์ ⁸

สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ได้รับความนิยม ใช้ในการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ปัจจุบันการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์เป็นไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสิ่งพิมพ์สามารถนำไปใช้ได้อย่างสะดวก สื่อสิ่งพิมพ์มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวของมันเองได้แก่

ข้อดี ของสื่อสิ่งพิมพ์

- 1) เป็นสื่อที่มีความคงทนสามารถเก็บไว้เป็นเวลานาน
- 2) ผู้รับสารเมื่อรับสื่อสิ่งพิมพ์ไปแล้ว สามารถอ่านและทบทวนได้บ่อยครั้งเท่าที่ต้องการ
- 3) เป็นสื่อที่สามารถนำติดตัวไปได้ทุกหนแห่ง
- 4) เป็นสื่อที่มีราคาถูก เมื่อผลิตครั้งละจำนวนมาก ๆ

ข้อเสีย ของสื่อสิ่งพิมพ์

- 1) ถ้าจะทำให้ดีก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง
- 2) ต้องอาศัยความสามารถในการอ่าน นั่นคือ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายจะต้องเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้

สื่อสิ่งพิมพ์ที่นิยมใช้แพร่หลายได้แก่

1. โปสเตอร์ (poster)

เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้มากที่สุด บางครั้งเรียกว่าสื่อราคาถูก ลักษณะการใช้คือ ถ่ายทอดข่าวสาร ใช้เตือน และเรียกร้องให้เกิดความสนใจ ลักษณะของโปสเตอร์ที่ดีนั้น Glaser (อ้างใน Herdeg 1981 : 8) ได้กล่าวไว้ว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

- 1) ดึงดูดความสนใจในระยะเวลานั้น นั่นคือสามารถที่จะดูครั้งเดียวแล้วเข้าใจได้ทันที
- 2) เป็นการระบุข้อความสำคัญเดียว หรือหัวเรื่องเดียว

⁸ วณิต มาลาศรี, ประสิทธิผลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้เผยแพร่ในโครงการพัฒนาเด็ก ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2533), น. 20-21.

- 3) วัตถุประสงค์ที่จะเสนอต้องรัดกุมและเฉพาะเจาะจง ไม่กว้างมากนัก
- 4) ข้อความในโปสเตอร์ควรจะมีลักษณะดังนี้ คือ ต้องสั้น อาจจะเป็นคำขวัญสั้น ๆ เป็นคำคล้องจอง วลีที่กินใจ หรือคำสุภาษิตที่คุ้นเคย
- 5) ภาพจะต้องดึงดูดความสนใจ เข้าใจง่าย สอดคล้องกับข้อความที่ใช้ และเข้ากันได้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

นอกจากนี้โปสเตอร์ยังมีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นลักษณะของการเรียกร้องความสนใจ
- 2) จะต้องเป็นลักษณะของการแจ้งข่าว และ/หรือ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกปรารถนา
- 3) จะต้องมีลักษณะของการเรียกร้องให้เกิดการกระทำ
- 4) ภาษาที่ใช้จะต้องเป็นที่เข้าใจของประชาชนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

2. เอกสารแนะนำ

เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีรายละเอียดของเนื้อหามากกว่าโปสเตอร์ มีประโยชน์สำหรับการให้คำแนะนำ เนื้อหาอาจจะมีวัตถุประสงค์เฉพาะ และเอกสารแนะนำควรมีลักษณะดังนี้

- 1) รูปเล่มต้องน่าสนใจ
- 2) เนื้อหาอ่านง่ายและตรงกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย
- 3) ใช้สีสันทันทีสะกดตา
- 4) เน้นความงามในลักษณะของการจัดหน้าที่ดูง่าย สวยงาม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ ⁹

การออกแบบเป็นการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ลงบนพื้นที่ว่างเปล่าและจัดให้ทุกสิ่งมีความผสมกลมกลืน และสอดคล้องกับเนื้อหาและเป้าหมายของการใช้สื่อสิ่งพิมพ์นั้น ๆ อย่างมีระเบียบหลักเกณฑ์ทั่วไปของการออกแบบมีดังต่อไปนี้ (วันชัย ศิริชนะ 2531 : 566-582)

1. สัดส่วน (Proportion) การกำหนดสัดส่วนของรูปแบบของงานที่จะออกแบบเป็นแนวทางในการการจัดวางองค์ประกอบย่อยอื่น ๆ เช่น ข้อความ สัญลักษณ์ หรือภาพประกอบ เพื่อให้มีขนาด สัดส่วนที่พอดีกับองค์ประกอบโดยรวม การกำหนดกรอบขอบเขตหรือขนาดของสิ่งพิมพ์โดยมีส่วนสูงและความกว้างที่สัมพันธ์กันดี ก็จะทำให้สื่อสิ่งพิมพ์นั้นดูน่าสนใจ
2. ความสมดุล (Balance) หมายถึง การจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่าง ๆ ในภาพให้มีความหนักเท่ากัน ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกว่าองค์ประกอบของภาพนั้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง น้ำหนักของภาพนั้นขึ้นอยู่กับขนาด รูปร่าง ความเข้มและสี
3. ความแตกต่าง (Contrast) การสื่อข้อความใด ๆ ก็ตามมักจะต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญของข้อความใดข้อความหนึ่งมากกว่าข้อความอื่นเพื่อแสดงจุดสำคัญของเรื่อง ซึ่งความคิดที่จะให้มีการเน้นข้อความใดนั้นจะต้องมีการวางแผนล่วงหน้า เพื่อจะได้จัดทำได้อย่างถูกต้องตามลักษณะของสื่อที่จะใช้ต่อไป และในทำนองเดียวกันในสื่อสิ่งพิมพ์ก็ต้องการเน้นส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อเร้าความรู้สึก ซึ่งอาจทำได้โดยการใช้ขนาด รูปร่าง สี และทิศทางที่แตกต่างไปจากองค์ประกอบอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบเพื่อทำให้เกิดความเด่นชัด
4. ลีลา (Rhythm) สามารถออกแบบโดยการกำหนดให้มีองค์ประกอบที่มีรูปแบบเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่านไม่สับสนเพราะมีรูปแบบคล้ายคลึงกันและทำให้การดูเป็นไปอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น หรือโดยการใช้เส้นเป็นเครื่องบ่งชี้ลีลาของภาพว่า มีทิศทางหรือลีลาในการเคลื่อนไหวขององค์ประกอบไปทางทิศใด แต่ทั้งนี้การใช้เส้นจะต้องมีจุดมุ่งหมายของการเคลื่อนที่ของความสนใจให้ชัดเจน จากองค์ประกอบหนึ่งไปยังอีกองค์ประกอบหนึ่ง เพื่อเน้นความสำคัญของข้อความ

⁹ วันชัย ศิริชนะ, "การออกแบบสิ่งพิมพ์" ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช . 2532 , น. 565 - 581

5. ความมีเอกภาพ (Unity) องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบที่นำมาใช้ในการออกแบบ อาจมีความแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อนำมาประกอบกันเข้าเป็นภาพรวมแล้วจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกัน และกัน และต่อจุดประสงค์ร่วมของการออกแบบทั้งหมด เพื่อมุ่งให้เกิดผลอย่างเดียวกัน หรือมีเอกภาพขึ้นในการออกแบบ ถ้าขาดเอกภาพแล้วย่อมไม่สามารถแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของการออกแบบให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่ามุ่งให้เกิดผลอย่างไร

6. ความผสมกลมกลืน (Harmony) การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์นั้น ผู้ออกแบบจะต้องจัดให้องค์ประกอบของภาพให้ความผสมกลมกลืนกันและกันได้ผลตามความต้องการหลัก 2 ประการ คือ

- 1) รูปแบบที่ออกมาจะต้องสะอาดตาผู้ชม และ
- 2) ในขณะเดียวกันภาพรวมทั้งหมดจะต้องสื่อความหมาย หรือให้ผลในการมองเป็นสิ่งเดียวกัน

ความผสมกลมกลืนกันของการออกแบบทำให้ภาพมีลักษณะสวยงามและสบายตา ซึ่งจะพบได้จากการผสมกลมกลืนกันของสี รูปทรงขององค์ประกอบต่าง ๆ และแบบตัวอักษรของการออกแบบในแต่ละแบบ

7. การจัดวางรูปร่าง (Lay-out shape) การจัดวางองค์ประกอบของภาพหากจัดให้เป็นบล็อกสี่เหลี่ยมหรือเป็นรูปทรงใดรูปทรงหนึ่งที่ชัดเจนจนเกินไป จะทำให้เป็นที่น่าสนใจน้อยกว่าการจัดให้อยู่ในรูปแบบที่ไม่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบที่ไม่มีขอบเขตแน่นอนนั้น จะต้องมี 1 จุดที่สัมผัสกับกรอบของภาพแต่ละด้าน (4 ด้าน) เพื่อให้ให้อยู่ในขนาดและขอบเขตที่เป็นไปตามข้อกำหนดของแผ่นภาพนั้น

หลักการใช้ภาพประกอบของสื่อสิ่งพิมพ์

ภาพประกอบของสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสิ่งที่ช่วยเร้าความสนใจ และทำให้สิ่งพิมพ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะผู้ดูจะให้ความสนใจเบื้องต้นต่อภาพมากกว่าข้อความที่ต้องอ่าน เพราะใช้เวลาในการทำ ความเข้าใจน้อยกว่า ฉะนั้นหากภาพที่ใช้ประกอบในการออกแบบมีคุณภาพ สามารถสื่อความหมายได้ดี และมีความเหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการใช้สื่อสิ่งพิมพ์นั้น ๆ แล้ว จะทำให้การใช้สิ่งพิมพ์ได้ประโยชน์ตรงความต้องการมากยิ่งขึ้น

การใช้ภาพประกอบ มีหลักดังนี้ คือ

1.1 การคัดเลือกภาพเพื่อใช้ในการประกอบแบบนั้น ต้องพิจารณาถึงเนื้อหา ชั่วสาร เนื้อหาที่สำคัญ และองค์ประกอบอื่นที่จะช่วยให้เกิดการรับรู้ของผู้อ่านได้ดีขึ้น ไม่ควรคำนึงถึงความรู้สึกของช่างภาพมากเกินไปว่าเขาจะรู้สึกอย่างไรที่ไม่ใช้ภาพที่เขาถ่ายมา เพราะการฝืนเลือกใช้ภาพที่ไม่มีความเหมาะสมจะทำให้สิ่งพิมพ์นั้นลดคุณค่าลงไป

1.2 ภาพที่คมชัด สวยงาม ไม่จำเป็นต้องเป็นภาพที่เหมาะสมกับการออกแบบเสมอไป หากไม่เข้ากันกับเนื้อเรื่อง ภาพที่ตรงกับเรื่องและสามารถอธิบายหรือเสริมเนื้อเรื่องได้ จะเป็นภาพที่เหมาะสมในการนำมาใช้มากที่สุด

1.3 บางครั้งอาจมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ภาพที่มีคุณภาพต่ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจใช้เทคนิคการออกแบบมาช่วยโดยการจัดให้ภาพนั้นอยู่ทางด้านล่างของหน้าและไม่พยายามเน้นหรือทำให้เป็นจุดสนใจมากเกินไป และใช้ตัวอักษรหาคัทที่มีขนาดใหญ่เพื่อหันความสนใจออกไป หรือใช้สกรีนแบบต่าง ๆ ที่แปลกออกไปมาใช้ในการทำภาพให้ดูแปลกตาขึ้น

1.4 บางครั้งการใช้ภาพที่ชัดเจนหรือบ่งบอกเหตุการณ์ชัดแจ้งเกินไป อาจดูน่าเบื่อได้ ทางแก้ของกรณีนี้ อาจทำได้โดยการปรุงแต่งให้น่าสนใจมากขึ้นโดยการใช้ภาพที่มีลักษณะแปลก ค่อนข้างดี ที่ผู้อ่านไม่คาดฝันมาก่อนว่าจะมีการนำภาพเช่นนั้นมาใช้

การใช้สีในสิ่งพิมพ์

การเพิ่มเติมสีสันให้กับสิ่งพิมพ์เป็นการช่วยให้สิ่งพิมพ์นั้นดูสวยงามน่าตื่นเต้น มีชีวิตชีวา เป็นเครื่องตกแต่งและทำให้สินค้าหรือสิ่งที่ต้องการเผยแพร่ดูมีลักษณะเฉพาะตัวยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จะสูงขึ้น ฉะนั้นหากจะพิมพ์ภาพหลายสีก็จะต้องพิจารณาความเหมาะสม ความจำเป็นและผลที่จะได้รับจากการที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นด้วย การใช้สีที่ถูกต้องตามหลักการ จะช่วยให้การสื่อข้อความไปสู่ผู้อ่านได้เข้าใจยิ่งขึ้น ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ มีความชัดเจนขึ้น ทำให้ผลของการใช้สีสิ่งพิมพ์นั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ดีขึ้น

การใช้สีในสิ่งพิมพ์นั้นมีเกณฑ์ทั่วไปที่ควรใช้เป็นแนวทางอยู่ 4 ประการ คือ

1. การใช้สีเป็นพื้น ในกรณีที่เราใช้สีใดสีหนึ่งเป็นสีพื้น โดยพิมพ์ด้วยสกรีนฮาฟโทน จึงต้องมีสีอ่อนกว่าตัวหนังสือหรือภาพที่จะพิมพ์ทับลงไป สีประเภทนี้จึงต้องเป็นสีอ่อนไม่ฉูดฉาด เพื่อให้สีของภาพที่จะพิมพ์ทับลงไปมีความเด่นมากกว่า สีพื้นจะทำหน้าที่เพิ่มความสวยงามและเพิ่มความเด่นชัดของข้อความเป็นอย่างมาก

2. การใช้สีเพื่อการตกแต่ง ในกรณีจะใช้สีเพื่อเป็นการให้ความเด่นของภาพที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือตกแต่งส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อให้ดูน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น การใช้สีสดใสที่ตัวอักษรบนพื้นที่มีสีตัดกันหรือการใส่กรอบภาพบางภาพด้วยสีที่ทำให้ภาพนั้นดูเด่นขึ้น แต่การใช้สีในกรณีนี้ต้องระวังว่าสีนั้นต้องเข้ากับลักษณะของสิ่งพิมพ์นั้น ๆ ด้วย

3. การใช้สีเพื่อเน้นรายละเอียด โดยปกติรายละเอียดของจุดใดจุดหนึ่งของสิ่งพิมพ์มักมีขนาดเล็กอาจเห็นได้ยาก การใช้สีที่สว่าง สดใส และมองเห็นเด่นชัดจะทำให้มองเห็นรายละเอียดได้ดีขึ้น เช่น การเน้นข้อความที่สำคัญ การเน้นจุดใดจุดหนึ่งในภาพ โดยการให้สีที่ต่างจากสีพื้นโดยทั่วไป

4. การใช้สีเพื่อการเน้นทั่วไป การที่จะมองเห็นตัวหนังสือหรือภาพบนกระดาษพิมพ์ได้ชัดเจนก็เพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างสีหมึกที่พิมพ์และสีของกระดาษพิมพ์ สีที่มีความเข้มมากที่สุด คือ สีดำ เมื่อพิมพ์ลงบนกระดาษแล้วจะเห็นได้ชัดเจนที่สุด สีอื่น ๆ เช่น สีแดง ถึงจะดูสดใสกว่าสีดำแต่ก็ให้ค่าความแตกต่างกับกระดาษขาวได้น้อยกว่าสีดำ ฉะนั้นในกรณีที่ต้องการเน้นอะไรก็ตามเพื่อให้มองเห็นได้ง่ายขึ้น ก็ควรจะทำ 2 อย่าง คือ

1) เลือกพิมพ์สีใดสีหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสีที่สดใส และมีความเข้มมาก ๆ หรือ

2) เพิ่มพื้นที่ในการพิมพ์ให้มากขึ้น เช่น ขยายตัวหนังสือให้โตขึ้น หรือขยายภาพ

ให้โตขึ้นแล้วพิมพ์ด้วยสีที่ต้องการ เพื่อให้ขนาดที่โตขึ้นช่วยเพิ่มความแตกต่างกับพื้นกระดาษจะให้เห็นได้ชัดเจน

ความสนใจในการอ่านของเด็ก¹⁰

สุชุม เฉลยทรัพย์ ได้กล่าวถึงปัจจัยในเชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจให้เด็กมีความสนใจในการอ่านว่า สาเหตุเนื่องมาจากความเหงา เด็กที่ไม่มีเพื่อนเล่นมักจะเหงาจึงต้องการสิ่งทดแทน เด็กจึงอ่านหนังสือเพราะหนังสือสามารถนำเขาไปสู่โลกแห่งความสนุกสนานตื่นเต้น ทำให้ลืมความเหงาไปได้เป็นครั้งคราว และเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดอันเป็นความรู้สึกอยู่ในอารมณ์หรือจิตใจของเด็ก เช่น รู้สึกขาดความรัก ความอบอุ่น ขาดความมั่นคงในตนเอง

นอกจากนี้ความอยากรู้อยากเห็นก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่กระตุ้นให้เด็กอ่าน เพราะเด็กมีความอยากรู้อยากเห็นสูงมาก เมื่ออยากรู้อยากเห็นในเรื่องใดแล้วไม่มีใครสามารถสนองความต้องการได้ เด็กจะเสาะหาหนังสือมาสนองความต้องการของตนเอง บางครั้งเด็กอ่านหนังสือด้วยเหตุที่ต้องการหนีจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา

สาเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจในการอ่านนั้นเกิดจากปัจจัยในทางจิตวิทยา ซึ่งนักการศึกษาได้ระบุถึงสาเหตุที่กระตุ้นให้เด็กอ่านหนังสือนั้นเกิดจากความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก 6 ประการคือ

1. ความต้องการที่จะรักและได้รับความรัก เป็นความต้องการอันดับแรกของมนุษย์ เด็กต้องการให้พ่อแม่แสดงความรักความเอาใจใส่ต่อตน และต้องการที่จะแสดงความรักที่ตนมีต่อพ่อแม่หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งตนได้เป็นเจ้าของ
2. ความต้องการความมั่นคง ซึ่งจะนำความอบอุ่นมาสู่จิตใจ และความรู้สึก เช่น ได้เล่นสนุกสนาน มีเพื่อนร่วมเล่น มีสิ่งต่าง ๆ ทัดเทียมกับเพื่อน ๆ
3. ความต้องการให้สังคมยอมรับ เด็กต้องการได้รับการต้อนรับในทุกแห่งทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เด็กจึงพร้อมที่จะทำตามเพื่อนฝูง เพื่อให้สังคมที่ตนอยู่ร่วมยอมรับตนเป็นสมาชิก
4. ความต้องการความสำเร็จ เด็กต้องการความสำเร็จในชีวิตประจำวันเหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ แต่ถ้าไม่ประสบความสำเร็จเหนือกว่าเพื่อน เด็กก็จะเกิดความภาคภูมิใจและเกิดความมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้น

¹⁰ สุชุม เฉลยทรัพย์, "การส่งเสริมการอ่าน", (เพชรบุรี : วิทยาลัยเพชรบุรี
วิทยาลงกรณ์, 2529), น.

5. ความต้องการการเปลี่ยนแปลง เด็กไม่ชอบความจำเจ ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง บ่อย ๆ เช่น เปลี่ยนแปลงความเคลื่อนไหว ภาพที่เห็น หนังสือที่อ่าน การเปลี่ยนแปลงทำให้เด็กเกิด ความตื่นเต้น เพราะชีวิตประจำวันของเด็กได้พบแต่ความจำเจ ซ้ำซากหน้าเบื่อ

6. ความต้องการความสุขจากสิ่งอันเป็นสุนทรีย์ ก่อให้เกิดความจรโรลงใจ ซึ่งแตกต่างตามตัวบุคคล อันเนื่องมาจากพื้นฐานของการศึกษา การอบรมและรสนิยมของแต่ละคน

จิตวิทยาเกี่ยวกับหนังสือการ์ตูน

ลอเลตตา เบนเคอร์ (Lauretra Bender) ให้ความเห็นว่า

หนังสือการ์ตูน (COMIC MAGAZINES) คล้ายคลึงกับขนบธรรมเนียมของชุมชน เนื่องจากการ์ตูนเจริญงอกงามขึ้นมาจากสังคม โดยปราศจากความจงใจ หรือความตั้งใจ ฉะนั้นหนังสือการ์ตูนจึงมักจะเป็นสื่อสะท้อนให้เห็นสภาพจิตใจ สภาพสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ หนังสือการ์ตูนจึงเป็นสิ่งผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ของคนได้ทางหนึ่ง

ในการอ่านหนังสือการ์ตูน ผู้อ่านมักสำคัญตัวว่าเป็นพระเอก นางเอกของเรื่องผู้มีความสามารถต่อสู้กับอุปสรรค ความบีบบังคับต่าง ๆ ตลอดจนความก้าวร้าวของมนุษย์ ซึ่งถูกคามอยู่ทุกขณะ ความรู้สึกเช่นนี้หนังสือการ์ตูนสร้างให้มีขึ้นในจิตใจผู้อ่านได้อย่างง่ายดาย อิทธิพลของการ์ตูนสามารถทำให้เด็กที่อ่อนแอ ซลาดกแล้ว กลายเป็นผู้ที่เก่งกล้า เพราะมักจะสำคัญตัวเองเป็นพระเอกในเรื่องนั้นจริง ๆ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการ์ตูนมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อเด็กและผู้ใหญ่ ในการสร้างสรรค์อารมณ์ให้มีขึ้นได้ตามธรรมชาติ

เหตุผลอีกอันเกี่ยวกับความนิยมที่มีต่อหนังสือการ์ตูน คือ ผู้อ่านการ์ตูนเข้าใจเรื่องราว ตลอดจนความหมายจากภาพมากกว่าคำบรรยาย ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันเป็นสากล โดยเฉพาะเด็กก่อนเข้าโรงเรียน คนไม่รู้หนังสือและชาวต่างชาติต่างภาษา ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะสามารถเข้าใจถึงความหมายและเรื่องราวของรูปภาพได้ เช่นเดียวกับผู้ที่อ่านหนังสือออก กริยาท่าทาง ตลอดจนสีลันต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอารมณ์อ่อนไหวรวมไปเป็นอันดับแรก และประกอบกับหนังสือการ์ตูนมีราคาจำหน่ายต่ำกว่าและมีจำนวนมากทำให้เลือกอ่านได้สะดวก

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุกัญญา ตีระวนิช¹² ได้ทำการศึกษาเรื่อง "อิทธิพลของสื่อต่อเด็ก" พบว่า เด็กแต่ละวัยจะเลือกรับเฉพาะเนื้อหาที่ตนชอบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่เด็กทุกระดับทุกวัยอ่านในคามดีสูงและชอบมาก วัยเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งในการกำหนดความสนใจในการอ่านของเด็ก โดยที่ความสนใจอ่านของเด็กจะค่อย ๆ ลดน้อยลงเมื่ออยู่ในวัยรุ่น ทำให้เด็กหึงหนังสือการ์ตูนและนิทานไปสู่หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสาร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะการใช้สื่อของเด็กที่เคลื่อนไปตามวัย เด็กเล็กชอบนิทานการ์ตูน ครั้นโตขึ้นก็จะเปิดไปสู่เนื้อหาสาระมากขึ้น เด็กยิ่งโตก็ยิ่งเปิดรับสื่อมากขึ้น และได้รับข่าวสารมากขึ้น เด็กโตจะหึงความชอบในเพลงเด็ก นิทานการ์ตูน มาสู่เรื่องของผู้ใหญ่ เรื่องรัก ๆ ใจร ๆ

13
ลาร์ริค (Larrick 1964 : 137) ได้ค้นพบคุณลักษณะของการ์ตูนและสาเหตุที่ทำให้เด็กอ่านหนังสือการ์ตูน ดังนี้คือ

1. หนังสือการ์ตูนให้ความถึงพอใจ สนองตอบความชอบความต้องการของเด็กในด้าน การดำเนินพฤติกรรมและการผจญภัย
2. เหตุการณ์ในเรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็ว แต่ละบทแต่ละตอนสั้นกระชับ สร้างความพึงพอใจให้แก่เด็กได้เร็ว
3. อ่านง่าย อันที่จริงคนอ่านไม่คล่องก็สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องได้โดยการดูรูปภาพ
4. หาอ่านได้ทุกแห่งหน
5. ใคร ๆ ก็อ่านการ์ตูนกัน เด็ก ๆ ทั้งชายและหญิงต้องการการยอมรับในกลุ่ม เด็กที่ไม่อ่านการ์ตูนอาจรู้สึกว่าเขากำลังแยกตัวออกจากกลุ่ม

¹² สุกัญญา ตีระวนิช, "อิทธิพลของสื่อต่อเด็ก" เอกสารสัมมนาวิชาการเรื่องการสื่อสารเพื่อเด็กและเยาวชนไทย, (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2527), น.

¹³ Larricks, Nancy, A Parent's Guide to Children's Reading.
New York : Boubleday and Co., 1964, p. 137

สมทรง สีสลายน¹⁴ (สมทรง สีสลายน : 2515) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของหนังสือที่นักเรียนในระดับประถมศึกษาตอนปลายชอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นหนังสือเด็ก จำนวน 10 เล่ม นำไปให้กลุ่มตัวอย่างอ่าน และการวิจัยปรากฏว่า

1. ขนาดรูปเล่ม นักเรียนชอบรูปเล่มขนาด 6 นิ้ว กว้าง 8.5 นิ้ว แนวตั้ง มากที่สุดทุกระดับชั้น ขนาดที่นักเรียนชอบน้อยที่สุดคือ ขนาด 7 นิ้ว กว้าง 10.04 นิ้ว ประเภทแนวตั้งเป็นที่น่าสังเกตว่า เด็กชอบรูปเล่มแนวตั้งมากกว่าแนวนอน
2. ขนาดตัวอักษร นักเรียนชอบตัวอักษร ประเภท ผศ. 20 ปอยท์ ตัวเรียงห่างมากที่สุดทุกระดับชั้น
3. ลักษณะภาพ นักเรียนชอบภาพวาดแบบไทยแท้ พิมพ์สอดสี 4 สีมากที่สุด รองลงมาคือ ภาพวาดตามแบบวอลท์ คีสนีย์ ลักษณะภาพที่เด็กชอบน้อยที่สุด คือ ภาพวาดประเภทสีจาง
4. ในการเลือกขนาดรูปเล่ม นักเรียนเลือกโดยถือความกระชับรัดในการเปิดอ่านเป็นเกณฑ์
5. ในการคัดเลือกขนาดตัวอักษร นักเรียนถือความชัดเจนของตัวอักษรเป็นเกณฑ์ และถือความน่าอ่านรองลงมา
6. ในการพิจารณาเลือกภาพ นักเรียนเลือกภาพโดยถือเอาสีสวยสะดุดตาเป็นเกณฑ์ รองลงมาคือ ความชัดเจนของภาพ
7. ในการพิจารณาเลือกรูปเล่ม นักเรียนเห็นว่าหนังสือขนาด 5 นิ้ว กว้าง 7.25 นิ้ว กระชับรัด และหนังสือขนาด 6 นิ้ว กว้าง 8.5 นิ้ว เหมาะในการถือมากที่สุด
8. นักเรียนมีความเห็นว่า ตัว ผศ. คำรุ่นใหม่ขนาด 19.02 ปอยท์ มีส่วนหนาส่วนคำเป็นตัวอักษรที่มีความชัดเจนที่สุด และตัวอักษรประเภท ผศ. 20 ปอยท์ ตัวเรียงห่าง อ่านง่าย และน่าอ่านที่สุด
9. ในการพิจารณาลักษณะภาพ นักเรียนมีความเห็นว่า ภาพถ่ายสีธรรมชาติมีความชัดเจนที่สุด

¹⁴ สมทรง สีสลายน การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะหนังสือที่เด็กชอบ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515),

เทพศิริ สุขโสภา¹⁵

ให้ข้อเสนอแนะในการจัดทำสิ่งพิมพ์หรือ

หนังสืออ่านสำหรับชาวชนบทดังนี้

1. ควรเน้นภาพประกอบให้มาก เพราะภาพประกอบเรื่องเป็นส่วนที่ทำให้หนังสือหรือสิ่งพิมพ์นั้นมีสาระมากขึ้น โดยเฉพาะภาพประกอบเรื่องมีส่วนสำคัญสำหรับการสร้างจินตนาการของผู้อ่าน
2. เนื้อเรื่องควรจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้อ่านในแต่ละท้องถิ่น เช่น เกี่ยวกับอาชีพที่สำคัญของท้องถิ่นหรือสถานที่สำคัญ ๆ ในท้องถิ่นนั้น จะทำให้ผู้อ่านเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง
3. เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติและภูมิปัญญา คำพังเพย ควรนำมาลงตามโอกาสอันควรโดยใช้คำอธิบายขยายความหรือใช้ภาพประกอบก็จะช่วยให้ได้รับความสนใจมากขึ้น
4. เรื่องการใช้ภาษา ควรใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย มีใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละภาคหรือท้องถิ่น ผู้เขียนจะต้องพิจารณาความสนใจและความต้องการของชาวบ้านในท้องถิ่นด้วยตนเอง เรื่องจึงจะดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน
5. ควรมีประชาสัมพันธ์ให้ผู้อ่านสนใจในสิ่งพิมพ์โดยให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในสิ่งพิมพ์หรือหนังสืออ่าน และสิ่งพิมพ์หรือหนังสืออ่านนั้นจะต้องให้ความจริง และสนองความต้องการของผู้อ่าน

สารีพันธ์ สุภวรรณ¹⁶

ได้ทำการศึกษาด้วยการวิเคราะห์

รูปแบบหนังสือภาพสำหรับเด็ก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบหนังสือสำหรับเด็กประถมศึกษา รูปแบบหนังสือที่ได้ศึกษา คือ การเสนอเนื้อหา ภาพประกอบ ตัวอักษร และรูปเล่ม ในการวิจัยได้ใช้หนังสือ 485 เล่มที่ผ่านการสอบถามความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการจัดหนังสือสำหรับเด็กจำนวน 50 คน ด้วยแบบสอบถาม ผลปรากฏว่ารูปแบบของหนังสือภาพสำหรับเด็กตามความคิดเห็นของผู้ทรง

¹⁵ เทพศิริ สุขโสภา, "สรุปผลการประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่จัดพิมพ์สำหรับชาวชนบท" (กรุงเทพฯ : กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา 2521), น. 32-33

¹⁶ สารีพันธ์ สุภวรรณ, การวิเคราะห์รูปแบบหนังสือภาพสำหรับเด็ก (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527)